

Мукачівський державний університет

Гуманітарний факультет

Кафедра психології

Дипломна робота

ОС «Бакалавр»

на тему: Роль профорієнтаційної роботи в школі у формуванні
свідомого професійного вибору

Виконав: студент 5 курсу,
групи ПП-51(з)
напряму підготовки
6.030103 «Практична психологія»
Ісак Н. Е.

Керівник: Барчі Б.В.

Рецензент: Іванова В.В.

Мукачево - 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ РОЛІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ВИБОРІ ПРОФЕСІЇ	
1.1. Сутність свідомого професійного вибору.....	8
1.2. Спрямованість особистості, її роль у виборі професії	14
1.3. Система сучасної професійної орієнтації.	22
РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ	
2.1. Аналіз методичного інструментарію дослідження.....	30
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження	33
2.3. Рекомендації щодо створення соціально-психологічних умов підготовки старшокласників у виборі професії.....	44
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Соціально-економічні зміни в країні, перехід командно-адміністративної системи до ринкової настільки якісно змінюють всі параметри у соціальному житті українського суспільства, що ефективна соціалізація, соціально-професійна адаптація випускника школи можлива тільки на основі цілеспрямованої підготовки до життєдіяльності.

Проблема професійного самовизначення особистості, тобто підготовки молоді до усвідомленого обрання професії, добре відома у світі, а вдало обрана професія скорочує частоту фізичних і психічних проблем, пов'язаних із здоров'ям, і посилює задоволеність людини життям. Робота відіграє важливу роль у житті кожної людини й дуже впливає на її стан та самопочуття.

Негативні наслідки неправильного вибору професії торкаються як самої людини, так і усього суспільства. За підрахунками американських вчених, правильний вибір професії у 2-2.5 рази зменшує потік кадрів, на 10-15% збільшується продуктивність праці і у 1.5-2 рази зменшується вартість навчання кадрів.

Професійна орієнтація молоді набуває дедалі більшого значення в процесі відтворення трудових ресурсів України. Загальновідомо, що людина почувається успішною й упевненою в житті, досягає найвищого професійного рівня, якщо отримує задоволення від роботи і може реалізувати в ній свій творчий і особистісний потенціал. Тому, вкрай необхідною є реалізація системи послідовної та цілеспрямованої допомоги в професійному самовизначенні особистості. На всіх етапах підготовки до мотивованого професійного вибору найважливіше значення має формування професійних інтересів, підвищення інформованості про світ професій і на цій основі - усвідомлення власних уподобань.

У реальному житті не кожному вдається зробити найкращий професійний вибір. У психологічній науці накопичений досвід, що дозволяє оцінити ускладнення, які виникають у процесі свідомого вибору професії. Суть його полягає в тому, що вибір професії розглядається як багатоетапний

процес утворення та прийняття рішення. На першому етапі виникає проблема вибору професії, приймається рішення. Другий етап пов'язаний зі з'ясуванням джерел інформації, компетентних осіб, що в змозі допомагати у виборі професії. Третій етап – збір інформації, що відображає суттєві моменти конкретної ситуації вибору. На четвертому етапі формується узагальнене уявлення про ситуації вибору професії. П'ятий етап – пошук варіантів вирішення, їх оцінка. На заключному, шостому етапі, робиться остаточний вибір професії.

Для надання допомоги учням у виборі професії, що найбільш відповідає їх індивідуальним особливостям, нахилам та здібностям призначена профорієнтаційна робота психолога. З даного питання існує багато наукових робіт таких авторів як Федоришин Б.О., Климов Є.О., Бондарчук О.І., Янцур В.О., Шинкарева О.Ю., Вірна Ж.П., Орлова Т.В., Зуєв І., Пряжніков Н., Шатенко О.С., Овчарова Р.В. та інші, але не зважаючи на це на сьогоднішній день існує проблема професійної орієнтації учнів загальноосвітніх шкіл.

Аналіз практики загальноосвітніх установ показує, що старшокласники відчують значні труднощі при виборі майбутньої професії внаслідок незнання технологій професійного самовизначення, невміння проектувати свій життєвий і професійний шлях в сучасних ринкових умовах.

Професійна орієнтація являє собою систему соціально-економічних та методико-фізіологічних заходів, спрямованих на забезпечення активного, мобільного і свідомого професійного самовизначення та трудового становлення особистості з урахуванням своїх можливостей та індивідуальних особливостей і кон'юнктури ринку праці для повноцінної самореалізації в професійній діяльності.

Свідомий вибір професії виступає показником сформованості професійного самовизначення. В основі правильного професійного самовизначення лежить протиріччя між прагненням молодої людини до

самостійності і неготовністю школяра до здійснення обґрунтованого вибору професії.

Загальні основи побудови системи профорієнтації в умовах профільного навчання спираються на дослідження Є. Клімова, І. Назімова, Є. Павлютенкова, А. Сазонова, В. Симоненка, Б. Федорішина, С. Чистякової, М. Чистякова, В. Ярошенка, але на деяких етапах має свої особливості. А саме, при визначенні учнем профілю навчання, при підготовці вчителя-предметника до профорієнтаційної роботи в різних профільних класах. Мета даної роботи розглянути психологічні особливості старшокласників щодо професійного самовизначення, уточнити систему профорієнтаційної роботи школи в умовах профільного навчання, встановити вимоги підготовки вчителя-предметника до профорієнтаційної роботи при викладанні матеріалу в різних профільних класах.

Можливі випускниками професії не повною мірою відповідають, з одного боку, потребам ринку праці, а з іншого, особистісним якостям самих учнів. Рішення даної проблеми передбачає пошук нових підходів до організації професійної орієнтації з урахуванням тих змін, які відбулися в освітній системі: поява нових видів освітніх установ, різнорівневих освітніх програм, реалізація профільного навчання, варіативності освіти та ін.

Соціально-економічні зміни, що відбулися в українському суспільстві, а також новітні досягнення психолого-педагогічної науки потребують перегляду та переосмислення підходів до вирішення проблеми професійного самовизначення школярів, зокрема - пошуку соціально-психологічних умов підготовки старшокласників до професійного самовизначення.

Певні підходи до розв'язання проблеми активізації профорієнтаційної роботи можна знайти в роботах Г. Левченка, І. Михайлова, М. Пряжнікова, В. Синявського.

Актуальність проблеми активізації процесу підготовки учнів старших класів загальноосвітньої школи до професійного самовизначення і обумовила

вибір теми нашого дослідження: «Роль профорієнтаційної роботи в школі у формуванні свідомого професійного вибору».

Об'єкт дослідження – профорієнтаційна робота в школі.

Предмет дослідження – діяльність психолога зі старшокласниками загальноосвітнього навчального закладу.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й емпірично перевірити роль профорієнтаційної роботи у підготовці старшокласників до професійного самовизначення.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан проблеми в теорії й практиці профорієнтаційної роботи загальноосвітніх навчальних закладів.
2. Провести емпіричне дослідження та проаналізувати його результати.
3. Скласти рекомендації щодо створення соціально-психологічних умов підготовки старшокласників у виборі професії під час профорієнтаційної роботи.

Для досягнення поставленої мети та визначених завдань було використано наступні методи дослідження: теоретичний аналіз наукових та практичних результатів досліджень з даної проблеми; спостереження; анкетування; анкета щодо визначення ступеня визначеності у професійному виборі; методика вивчення ціннісних орієнтацій М.Рокича; «Мотивація успіху і боязнь невдачі» (А.А. Реана); для виявлення схильностей що вчать до різних сфер професійної діяльності – «Опитувальник професійних схильностей» Л. Йовайши, методи математичної обробки результатів експериментальних досліджень.

База дослідження

Дослідження проводилося на базі ЗОШ #20 м. Мукачево ім. О.Духновича та ЗОШ #1 м. Мукачево ім. О. Пушкіна. Загальна вибірка досліджуваних становила 60 учнів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, основні його результати можуть бути використані вчителями та психологами середніх закладів освіти у процесі профорієнтаційної роботи зі старшокласниками.

ВИСНОВКИ

Сьогодні на стадії дотрудової соціалізації молода людина стикається із серйозними проблемами. Саме на цій стадії проходить процес вибору професії – вибору власне життєвого шляху, вибору долі. Ринкова економіка потребує спеціаліста, який синтезує в своїй діяльності все різноманіття функцій, що витікають зі складних завдань сучасного конкурентноспроможного підприємства будь-якого типу й психологічно готового до різноманітних видів професійної діяльності, до знаходження свого місця в сучасному світі постійних змін. На жаль, молодь є найменш підготовленою до вимог сучасного глобалізованого світу, тому соціально-психолого-педагогічна допомога (підтримка) в професійній орієнтації (як підсистемі загальної системи трудової підготовки) учням загальноосвітньої школи є вкрай необхідною. У зв'язку з цим питання професійного самовизначення повинні посідати значне місце в усій роботі школи. Цілком очевидно, що розвиток людства набирає дедалі динамічнішого характеру; зміна ідей, знань, технологій відбувається швидше, ніж зміна людського покоління, а це означає, що при традиційній освіті навчити людину на все життя неможливо. Отже, слід змінювати функції навчально-виховного процесу в школі. На нашу думку, основне завдання сучасної загальноосвітньої школи – виховання людини з інноваційним типом мислення; формування комплексу психолого-вольових якостей особистості (в першу чергу, мобільності, гнучкості, спрямованості, компетентності комунікабельності та т. ін.), які сприятимуть успішній професійній адаптації чи зміні професії на суміжну, а в подальшому забезпечать повну самореалізацію людини.

Школа для сучасної дитини повинна стати не тільки й не скільки закладом, де вона отримує освіту, а стільки середовищем її проживання, місцем, де вона проводить більшу частину свого часу, спілкується з ровесниками, реалізує значимі для неї потреби в спілкуванні, пізнанні, визнанні й успіхові. Суб'єктом освіти виступає особистість, яка орієнтується

в сучасному світі, а не тільки в конкретному просторі соціально-господарської системи. Отже, загальноосвітню школу ми розглядаємо не тільки як інститут базової освіти, але, в першу чергу, як соціально-педагогічний центр підготовки до дорослого самостійного життя, в якому навчають самостійно оволодівати новими знаннями та інформацією — навчають навчатися та використовувати отримані знання у своїй практичній професійній діяльності. Іншими словами, життя дитини в школі доцільно розглядати як один із значимих етапів її соціалізації — дотрудова соціалізація. На жаль, нині система професійної орієнтації в загальноосвітніх школах зводиться до предметно-навчальної орієнтації. Її здійснюють учителі-предметники та класні керівники, а координацію — психологи або ж завідувачі кабінетами профорієнтації. Проте ця робота в більшості шкіл проводиться формально. Взагалі, цілісної державної системи профорієнтації не існує до сьогоднішнього дня, що негативно впливає на сучасну соціально-економічну ситуацію в Україні. Тому питання профорієнтації в школі стали пріоритетними в науці, які потребують негайного вирішення в масштабах держави. Тобто, ми фіксуємо, що система роботи з профорієнтації знаходиться на стадії суспільного обговорення, розробки, експерименту, обґрунтування.

Проблема профорієнтації учнів загальноосвітньої школи за глибиною й багатоплановістю виходять далеко за межі власне школи. Вона тісно переплітається з соціально-економічними проблемами держави в цілому; є складовою соціально-орієнтованої ринкової економіки. Профорієнтація — це складне й багатопланове явище, яке поєднує економічні процеси з соціальними, освітянські — з психологічними, це сукупність виховних і навчальних впливів, що забезпечують самостійність, свідомість у виборі, оволодінні й реалізації кожним членом суспільства професійної діяльності, яка відповідає загальним потребам країни й дозволяє максимально реалізувати здібності й нахили особистості. Відомо, кожна епоха має свої ознаки: засіб виробництва, державний суспільний лад, культурні надбання, спосіб і стиль життя. Сьогодні стали прийнятні ідеї організації системи профорієнтації в

умовах ринку праці, виховання конкурентноздатної особистості, які обґрунтовані в роботах зарубіжних авторів (В. Адамс, С. Векслер, М. Вудкок, Н. Гісберс, А. Маслоу, К. Роджерс, Д. С'юпер, М. Сакуяма, Е. Фромм, С. Фукуяма, Л. Якокка). У вітчизняній літературі одним з найбільших авторитетів у проблемах профорієнтації в психології є Б. Федоришин, а у соціології — Є. Головаха.

Успішне професійне самовизначення школярів, на нашу думку передбачає, перш за все, готовність до побудови й реалізації життєвих, особистісних та професійних перспектив і становить собою складну організовану комплексну діяльність. Тому й допомога спеціалістів повинна мати комплексний, системний, соціально-педагогічний характер. Ми переконані, успіх професійного самовизначення молоді залежить від ефективності діяльності спеціалістів, які надають допомогу старшокласникам на етапі вибору професії. Логічно, що цю роботу повинні виконувати спеціалісти, які мають фахову підготовку — профорієнтологи, але поки що в нашій державі жодний навчальний заклад не готує таких фахівців. З огляду на обставини, які склалися сьогодні, вважаємо за необхідне розробити та впровадити систему діяльності психолога з профорієнтації учнів загальноосвітньої школи.

Учень школи сьогодні неспроможний активно жити, розвиватися без соціальної підтримки, без соціальної допомоги в задоволенні його потреб, без захисту його соціальних прав. Для шкільного психолога на першому місці завжди є конкретний учень з його проблемами, поглядами, орієнтаціями, який потребує конкретної допомоги. Завдання психолога полягає в допомозі та підтримці кожної молодої людини. Він повинен навчити її орієнтуватися в системі найрізноманітніших суперечливих і неоднозначних цінностей, визначати власне життєве кредо й стиль поведінки; виробляти спосіб реакції на незгоди й успіхи, гідний людині тип трудової діяльності й форми використання вільного життя — бути конкурентноздібною особистістю.

Свідоме ставлення до професійного вибору є мотивованою діяльністю учнівської молоді, що спрямована на ознайомлення із змістом професії, практичну апробацію своїх можливостей, оволодіння активними способами підготовки до майбутньої праці, самовиховання професійно важливих якостей.

Проаналізувавши стан проблеми в теорії й практиці профорієнтаційної роботи загальноосвітніх навчальних закладів, дозволяють зробити узагальнюючі висновки про необхідність вивчення індивідуальних інтересів і нахилів учнів, їх цілеспрямований розвиток; формування у школярів суспільно значущих мотивів вибору професії; консультування учнів з питань продовження освіти, вибору професії та працевлаштування.

Розвиток професійного самовизначення старшокласника, незалежно від того, за рахунок яких механізмів він відбувається, полягає у якісно-структурних змінах в особистісних компонентах. Теоретичний аналіз показує, що професійне самовизначення варто трактувати як особистісну діяльність в процесі професійного становлення та розвитку людини як суб'єкта праці. Найбільш динамічним у змістовому компоненті є процес формування ідеального образу «Я» професіонала, оскільки він обумовлений поступовим оволодінням професійними знаннями та розширенням відповідного досвіду. Психологічним змістом професійного самовизначення у змістовому компоненті є образ реального «Я» та ідеальний образ «Я» професіонала. У регулятивно-поведінковому компоненті змістом професійного самовизначення є програма дій щодо самоосвіти та самовиховання.

Формування мотивів професійного самовизначення, викликані загальною мотивацією професійного розвитку, було визначено як умови підготовки старшокласників до професійного самовизначення. Мотивація професійного самовизначення виникає на основі суперечностей у професійній «Я-концепції», що й спричиняє інтеграцію особистісних компонентів даного процесу, результатом якого є узгоджена професійна «Я-концепція» з новим змістом.

Під час експериментальної частини було перевірено роль професійної спрямованості старшокласників у процесі професійного самовизначення. Аналіз проведеного дослідження дає можливість стверджувати, що в старшокласників зустрічається уже тверда установка при виборі професії, якщо у школах проводиться профорієнтаційна робота, хоча, звичайно, можуть бути і коливання. Це спостерігається в тому випадку, коли кілька професій подобаються одночасно, мається конфлікт між схильностями і здібностями, між ідеалом у виборі професії і реальних перспектив (учень бажає навчатися в вузі, а успішність низька). На вибір професії впливають і думки інших людей: інтерес, батьки радять інше, товариш - третє. Школярів старших класів завжди хвилює проблема вибору, і вони ведуть з цього приводу розмови з однолітками і з навколишніми дорослими. Набагато проблемнішою, керуючись результатами емпіричного дослідження, можемо назвати ситуацію випускників шкіл, де не проводилась профконсультація. Випускники не обізнані з переліком професій, які є на ринку праці, їм важко робити вибір щодо своїх цінностей, вподобань, можливостей.

Так як, основним завданням навчального закладу створити спеціальні соціально-психологічні умови вибору професії, що в свою чергу, допоможе сформувати у старшокласників ефективне рішення яке вплине на вибір професії та буде віддзеркалювати як індивідуальні так і суспільні потреби, нами були розроблені методичні рекомендації щодо покращення професійного самовизначення старшокласників.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>